

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

ЯНИШЕВСЬКА Катерина Дмитрівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3648-5543>,

e-mail: k.yanishevsk@jur.sumdu.edu.ua

УДК 342.841

DOI 10.32782/EP.2023.3.32

Питання трансформації освітніх процесів згідно тенденцій, які розвиваються у суспільстві, залишається актуальним завжди, з огляду на постійні технологічні та інші прориви суспільства, які потребують швидкого опанування та застосування у освіті. Це сприяє тому, що студенти після закінчення навчання підхоплюють основні тенденції на ринку праці та можуть легше знайти роботу, будучи обізнаним кандидатом на ту чи іншу посаду. У статті розглянуто нормативно закріплене визначення поняття штучного інтелекту та підстави його залучення до сфери освіти. Крім того, охарактеризовано основні напрями використання штучного інтелекту у освітніх програмах юридичного спрямування, до яких можна віднести: теоретичні дослідження та їх аналіз, практичний підхід до складання пакетів документів та застосування адаптивної освіти у віртуальному навчанні. Усі вони, так чи інакше, необхідні для розумного вивчення студентами-юристами основ усіх галузей права. Крім того, розглянуто основні переваги (скорочення часу роботи з нормативно-правовими актами та іншими джерелами інформації, автоматизація та персоналізація певних процесів навчання, розвиток гнучкості критичного мислення) та недоліки впровадження штучного інтелекту у відповідні освітні програми (зниження рівня суспільної взаємодії, академічна доброчесність, втрата людського фактору та потенційні помилки у роботі штучного інтелекту). При цьому, прослідковано основні тенденції, завдяки яким позитивні фактори можуть стати негативними та знизити мотивацію студентів до навчання

через можливість перекладати зобов'язання на нейронні мережі, які можуть замінити студента у процесі виконання практичних завдань, видавати вже готовий аналіз інформації без застосування критичного мислення тощо.

Ключові слова: освітні процеси, штучний інтелект, право, нейронні мережі, цифрові технології.

Постановка проблеми

З огляду на те, наскільки популярним стає штучний інтелект не тільки в робочих процесах, а і в навчанні, важливим є його попередній аналіз та дослідження основних переваг та недоліків, які будуть присутніми у навчальних процесах у зв'язку з його залученням. З огляду на те, що сфера освіти зазнає постійних змін та залучає до себе все більше цифрових технологій, важливим є дослідження питання його впровадження у освітні програми юридичного спрямування, що дасть можливість більш чітко формувати навчальні плани та розглянути перспективи найбільш ефективного навчання студентів із залученням усіх доступних технологічних функцій у юриспруденції. Звичайно, цифровізація є актуальною для галузі права, проте не може повноцінно замінити людську роботу та її вплив в основі права як такого, що передбачає юридичне врегулювання процесів застосування штучного інтелекту.

Стан дослідження проблеми

Питання, що стосуються застосування штучного інтелекту в освіті досліджувались

як вітчизняними, так і закордонними науковцями, зокрема, Мельник А.В., Mateus de Oliveira Fornasier та іншими, проте відповідне питання можна і надалі вважати малодосліджуваним.

Мета дослідження

Метою дослідження є загальна характеристика штучного інтелекту в освіті, його ролі у освітніх програмах юридичного спрямування, розгляд потенційних напрямків його застосування, а також виокремлення основних переваг та недоліків його застосування відповідних освітніх програмах.

Виклад основного матеріалу

Зважаючи на стрімкий розвиток галузі технологій та супутніх, які пов'язуються з цифровізацією та штучним інтелектом (ШІ), все більш актуальним стає питання їх залучення не тільки до різноманітних професій, але і до освітніх програм різних напрямків та спеціалізацій. Звичайно, у цей перелік також можна додати юриспруденцію через її високий попит на будь-якому ринку. Ця галузь актуальна для правоохоронних органів держави, судової влади, господарських, цивільних та фінансових відносин тощо. При цьому, не варто виключати і правове регулювання штучного інтелекту із переліку задач, які наразі покладаються на юристів.

Сьогодні штучний інтелект використовується у багатьох напрямках, завдяки чому більшість процесів можуть бути спрощені для економії часу та ресурсів, проте варто також розібратись, наскільки вагомим є його вплив на освітній процес. Зокрема, якщо брати до уваги саме юридичні спеціальності, чи можливим є його раціональне використання задля набуття студентами додаткових знань та навичок?

Якщо звернутись до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, то цим нормативно-правовим актом він визначається як організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно ство-

реної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань. При цьому, одним із пріоритетних напрямків його впровадження є сфера освіти задля підготовки кваліфікованих спеціалістів в межах країни, що забезпечить довгострокову конкурентоспроможність України на міжнародному рівні [1].

ШІ може використовуватись на різних рівнях освіти та у різні способи, проте найбільш важливим у даному випадку є ефективність його використання, доступність у засвоєнні матеріалу під час його застосування та вдале поєднання із іншими способами навчання. При цьому, на нашу думку, він дає можливість більш деталізовано та індивідуально підходити до формування навчальних програм у контексті інформації, що використовується, інструментів реалізації та показників залучення студентів у навчальний процес.

Юридична освіта та юриспруденція загалом наразі на тому рівні, коли штучний інтелект відіграє доволі значущу роль у їх розвитку та функціонуванні, незалежно від того, на якому етапі та в яких межах використовується. Наразі він сприяє трансформації відповідно до часу вже усталених практик, сприяє підвищенню ефективності роботи юристів та розширює межі їх можливостей. Це прослідковується у тому, що певні процеси стають більш оптимізованими, покращується якість проведених досліджень та ширшим стає доступ до результатів, наприклад, правосуддя чи загальної юридичної практики.

Саме це, більшою мірою, і потрібно студентам цих спеціальностей. Окрім теоретичних досліджень, важливою часткою їх навчання має бути робота з практичною складовою, яка може формуватися саме завдяки штучному інтелекту. При цьому, вже зараз існує велика кількість варіацій роботи з ШІ, яка допомагатиме студентам засвоювати більше інформації якісно. Так, можна прослідкувати кілька основних напрямків, у яких штучний інтелект точно стане надійним помічником [2]:

Теоретичні дослідження та їх аналіз. Завдяки певним наборам інструментів та алгоритмам на основі штучного інтелекту, студенти зможуть швидше переглядати більшу кількість джерел, що включають у себе також справи, статuti, нормативно-правові акти або висновки, задля пошуку та дослідження необхідних закономірностей. Зрештою, це сприятиме заощадженню часу та виокремленню тієї інформації, яка дійсно буде корисною у подальшому навчанні.

Практичний підхід до складання пакетів документів. Уже зараз студенти можуть звернутись до мережі Інтернет за зразком певних процесуальних чи інших видів документів для напрацювання навичок якісного їх складання, проте така робота має більше шаблонний характер, ніж змогу самостійного дослідження питання та формування щодо нього власного підходу. У той же час, ШІ вже досяг того рівня, коли може ефективно аналізувати мовні шаблони на предмет помилок, пропонувати власні правки, а також перевіряти необхідну послідовність, спираючись на найкращі доступні практики. Це безперечно буде корисним для кожного студента, який у майбутньому зіткнеться з цією стороною роботи юриста та вже буде готовим до того, щоб використовувати набуті навички.

Застосування адаптивної освіти у віртуальному навчанні. Останні роки були справжнім викликом для освіти, оскільки вона потребувала швидкого пристосування до умов карантину під час COVID-19 та у період повномасштабного вторгнення з усіма його загрозами. Це все-таки поставило на паузу звичний режим студентів, дещо вплинуло на їх мотивацію та самоконтроль у ході навчання. Проте, використання штучного інтелекту разом із персоналізованою програмою залучення студентів давав би їм можливість детально досліджувати питання, які є пріоритетними та/ або проблемними у процесі навчання. Завдяки таким платформам, які вже зараз з'являються як у розпорядженні вищих навчальних закладів, так і у незалежних компаній, студенти можуть регулювати свій процес навчання, відстежувати успішність та розставляти акценти на тому, що вважають за потрібне. У свою чергу, сама

платформа, керуючись показниками, може пропонувати більш персоналізовану літературу для студента, додаткові завдання тощо.

Звичайно, такі напрямки роботи штучного інтелекту в юридичній освіті мають доволі загальний характер з огляду на те, що можуть бути універсальними для всіх юридичних спеціальностей. Це, на нашу думку, є важливим напрямком роботи, оскільки спеціальність передбачає певне зосередження на групі навчальних програм, які є більш пріоритетними для подальшої роботи тако-го спеціаліста.

Якщо брати до уваги зазначені напрямки впровадження штучного інтелекту у процесі навчальної діяльності, то можна назвати низку переваг, завдяки яким отримання юридичної освіти може мати вищу результативність та ефективність серед більшої кількості студентів:

1. Через більш персоналізований підхід студенти зможуть досліджувати більш цікаві для них напрямки, виокремлювати проблемні питання серед обов'язкових елементів програми та припрацювати у тому темпі, який буде комфортним для них. Завдяки цьому, студентами не втрачатиметься інтерес до навчання та буде легше обрати майбутню спеціалізацію.

2. Завдяки автоматизації певних процесів, буде спрощено зворотній зв'язок для студентів відносно виконаних ним завдань. Уже зараз студенти одразу отримують результати тестових завдань, які надають їм викладачі. Проте ті питання, які потребують більш детального, творчого та індивідуального підходу, все ще мають перевірятись викладачем для надання оцінки. З огляду на кейси, де застосовуються норми різних галузей законодавства як внутрішнього, так і міжнародного, це потребує комплексного підходу оцінювання, що легше охоплюється алгоритмами штучного інтелекту. Завдяки ШІ більш можливим стає отримання зворотного зв'язку відносно будь-якого типу завдань, на основі чого студент зможе надалі планувати власний хід дослідження та ефективніше покращувати свою роботу на основі тих відгуків, які можуть надаватись. Це значно заощаджує час студентів та викладачів при вивченні дисципліни [3].

3. Формування нових підходів до критичного мислення, юридичного міркування тощо. Завдяки заданим викладачем опціям, ШІ може генерувати нестандартні гіпотетичні ситуації, які потребують додаткового опрацювання студентами матеріалу та вираження власних думок, позицій стосовно поставленого питання. Це сприятиме більш швидкому пристосуванню до використання норм законодавства у різних ситуаціях, які можуть бути більш життєвими або ж, навпаки, незвичними кейсами.

4. Сприяння розвитку гнучкості мислення та багатозадачності студентів із застосуванням переваг технологій. Більшою мірою перед майбутнім юристом постає основна задача – безпечно кваліфікувати конкретну правову ситуацію та сформулювати найбільш підходяще рішення. Зараз це є більш можливим із урахуванням цифрових технологій, які розширюють знання та навички користування електронним документообігом, взаємодії з фізичними та юридичними особами завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям. У межах «спілкування» студентів із ШІ, вони зможуть пристосовуватись до подібних взаємодій під час роботи з клієнтом, нормативно-правовими актами чи іншими видами інформації разом [4].

При цьому, попри значні переваги застосування штучного інтелекту у навчальних процесах студентів юридичних спеціальностей, існують певні негативні фактори, які можуть мати зовсім протилежний вплив на успішність студентів. Якщо брати до уваги основні, то можна виділити наступне:

1. Втрати людського фактору у контакті зі студентом. Доволі часто викладачами надаються приклади або пояснення термінології або колізійних питань у юриспруденції, які не так легко сформулювати саме штучним інтелектом. Поки що у нього більше закладена систематизація та обробка інформації відповідно до створених шаблонів та сценаріїв, проте не врахована та сама гнучкість мислення студента, його індивідуальний підхід до вирішення кейсу. Викладач, спираючись на досвід та отримані від студента аргументи, зможе конкретніше зрозуміти його думку, оцінити відповідно до поставлених задач.

2. Систематичні помилки у процесі навчання. Попри прорив у функціонуванні штучного інтелекту, його робота все ще може призводити до збоїв чи помилок відносно формування програми навчання, тематики завдання чи їх оцінки. На це може впливати велика кількість факторів, які і досі потребують контролю викладача для отримання загального розуміння того, на якому етапі досліджень знаходиться студент. Стабільність мережі, необхідний рівень функціонування техніки та інші фактори можуть впливати на його роботу таким чином, що це навпаки ускладнить навчання студента. На нашу думку, навіть питання кіберзагроз у контексті потенційних атак чи розповсюдження вірусів може призвести до значних збоїв у роботі, оцінюванні та інших умовах такого навчання, що вплине як на студента, так і викладача.

3. Повторна актуалізація питання академічної доброчесності студента. Використання генеративного штучного інтелекту може бути як позитивним фактором, так і різко негативним, коли це доходить до питання підготовки студентів до занять. Відтак, доволі популярним зараз є ChatGPT, який у різних своїх модифікаціях може коротко або розгорнуто відповідати на поставленні запитання, перефразувати запропоновані варіанти відповідей тощо [5, с. 360].

У свою чергу, ChatGPT — це мовна модель, створена OpenAI у 2022 році. На основі архітектури нейронної мережі вона розроблена для обробки та генерування відповідей для будь-якої послідовності символів, які мають сенс, зокрема для різних розмовних мов, мов програмування та математичних рівнянь [6].

Цим можуть скористатись студенти, які, замість викладення власної думки, вдаються до копіювання відповідей звідти до своїх завдань, написання у застосунку есе або підвищуватимуть рівень унікальності тексту завдяки перефразуванню. Робота із юридичними кейсами та нормативно-правовими актами часто передбачає застосування студентами їх навичок критичного мислення та оцінки, які вони можуть переказати на подібні нейронні мережі. Це також може

приводити і до зниження об'ємів критичного мислення та якості оброблюваної інформації.

4. Деградація навичок, які потребують соціальних проявів студента [7, с. 252]. Звичайно, доступні зараз кожному технології можуть обмежити студента у живому спілкуванні з іншими людьми, у тому числі і з викладачами, одногрупниками тощо. Це значно впливає на здатність студента до соціальної взаємодії, яка була б позбавлена зайвої тривожності, проте у роботі юриста буквально напрому закладено необхідність взаємодії з клієнтами, колегами тощо. Штучний інтелект у цій ситуації також може знизити і без того низькі показники спілкування з огляду на те, що у цьому взагалі може не виникати потреба. Студент спілкується з «віртуальним» викладачем, контактує з іншими в межах переписки, проте не проявляє сміливість для інших форм спілкування, які б передбачали реальну взаємодію.

Якщо узагальнити наведені переваги та недоліки для застосування штучного інтелекту у освітніх програмах із юридичним спрямуванням, то можна прослідкувати певні тенденції, які передбачають суперечливе ставлення до тих самих показників. Наприклад, при правильному використанні засобів штучного інтелекту, студент зможе краще розвивати власне критичне мислення та його гнучкість, вміти оперувати нормами законодавства відповідно до згенерованих ШІ кейсів. А з іншого боку, цей ж показник може значно зменшитись з огляду на доступність розроблених мереж, які буквально можуть виконати завдання замість студента. Так само це стосується питання спілкування та взаємодії, формування інтересів студентів тощо.

Позитивним моментом у даному контексті є доступ до швидкого аналізу необхідної інформації, у тому числі і нормативно-правових актів, що значно полегшить обробку великих об'ємів матеріалу. Можна сказати, що штучний інтелект здатен відокремити головне від другорядного таким чином, щоб студент зміг опрацювати необхідне та використати це у практичній площині.

Висновки

Таким чином, якщо підсумувати усе вищевикладене, то можна зрозуміти, що наразі питання застосування штучного інтелекту у освітніх програмах юридичного спрямування є актуальним та потребує додаткового дослідження. Це стосується опрацювання нормативно-правової бази його закріплення на обов'язковому рівні залучення до освітніх програм, розробка більш чітких форматів, які передбачають залучення реальних знань та думок студентів, а не результатів нейронних мереж. Важливим також є розумне порівняння усіх переваг та недоліків, які випливають із вищевказаного питання. Безперечно, засоби штучного інтелекту значно розширюють можливості навчання студентів-юристів, допомагають легше та якісніше опрацювати інформацію та тренувати практичні навички, проте з іншого боку – позбавляють соціальної взаємодії, обмежують мислення студента заданими шаблонами та порушують питання реальної мотивації студентів до навчання. Тому, залучення засобів штучного інтелекту до юридичних спеціальностей потребує тільки практичного користування, що зможе охарактеризувати повністю не тільки ті переваги та недоліки, які побудовані на теорії, але і побачити реальну картину сприйняття його студентами.

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 08.12.2023).

2. Role of artificial intelligence in legal education and legal profession. Legal Service India – Law, Lawyers and Legal Resources. URL: <https://www.legalserviceindia.com/legal/article-12037-role-of-artificial-intelligence-in-legal-education-and-legal-profession.html> (дата звернення: 08.12.2023).

3. ШІ в юридичній освіті: як ChatGPT-4 трансформує досвід юридичної школи. TS2 SPACE. URL: <https://ts2.space/uk/shi-v-yuridichnij-osviti-yak-chatgpt-4->

трансформу/#gsc.tab=0 (дата звернення: 08.12.2023).

4. Mateus de Oliveira Fornasier. Legal education in the 21st century and the artificial intelligence. *Revista Opinião Jurídica*. 2021. Vol. 19. No. 31. P. 1–32. URL: <https://www.redalyc.org/journal/6338/633875001001/html/> (дата звернення: 09.12.2023).

5. Marjan Ajevski, Kim Barker, Andrew Gilbert, Liz Hardie and Francine Ryan. ChatGPT and the future of legal education and practice. *The Law Teacher*. 2023. Vol. 57. No. 3 P. 352–364. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/03069400.2023.2207426?nedAccess=true> (дата звернення: 09.12.2023).

6. Cretu C. How does chatgpt actually work? An ML engineer explains | scalable path. *Scalable Path*. URL: <https://www.scalablepath.com/machine-learning/chatgpt-architecture-explained> (дата звернення: 09.12.2023).

7. Мельник, А. В. Застосування штучного інтелекту в освітньому середовищі: потенціал та виклики. Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (7 квітня 2023 р.). Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2023. С. 250-253.

ON THE QUESTION OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATIONAL PROGRAMS OF LEGAL GUIDANCE

The issue of transformation of educational processes according to the trends that are made by society remains a relevant one always, because of the constant technological and other breakthroughs in society that require rapid

mastery and application in education. This contributes to the fact that after graduation, students pick up the main trends in the labor market and can more easily find a job, being a knowledgeable candidate for one or another position. The article examines the normative definition of the concept of artificial intelligence and the grounds for its involvement in the field of education. In addition, there are characterized the main directions of using artificial intelligence in educational programs of the legal direction, which include: theoretical studies and their analysis, a practical approach to compiling document packages, and the use of adaptive education in virtual learning. All of them, in one way or another, are necessary for a reasonable study by law students of the basics of all branches of law. In addition, the main advantages (reduction of time spent working with regulations and other sources of information, automation and personalization of certain learning processes, development of flexibility of critical thinking) and disadvantages of introducing artificial intelligence into relevant educational programs (reduction in the level of social interaction, academic integrity, loss of the human factor and potential errors in the work of artificial intelligence). At the same time, the main trends were followed, that are reason why positive factors can become negative and reduce the motivation of students to study due to the possibility of transferring obligations to neural networks that can replace the student in the process of performing practical tasks, to use ready-made analysis of information without the use of critical thinking, etc .

Keywords: educational processes, artificial intelligence, law, neural networks, digital technologies.